

**НАЦИОНАЛЕН ВОЕНЕН УНИВЕРСИТЕТ "ВАСИЛ
ЛЕВСКИ"**

5000 гр. Велико Търново, бул. „България“ №76

телефон: (062)618 822; факс:(062)618 899; e-mail: nvu@nvu.bg

---

*рес. 5819 / А. М. Д. Д.
ев. 2*

РЕЦЕНЗИЯ

от

**доц. д-р инж. Христо Атанасов Атанасов,
доцент в катедра "Национална и регионална сигурност"
при факултет "Общовойскови"
Национален Военен Университет "Васил Левски"**

на дисертационния труд на Деян Минков Хаджийски

на тема

„Психологически аспекти на личната сигурност ”

представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор”
докторска програма по научна специалност „Организация и управление
извън сферата на материалното производство (Национална сигурност)“,
научна област 9. „Сигурност и отбрана”,
професионално направление 9.1. „Национална сигурност”

Велико Търново

2020

1. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Съвременната теория за националната сигурност във всичките си аспекти показва, че самата тя е феномен, в основата на който погледнато с традиционен поглед стоят мощта на държавата, ресурсните ѝ възможности, външната ѝ политика, съотношението на силите, международните гаранции и др. Това, обаче не означава, че аспектите на сигурността могат да се изброят и да се подчертае техния брой и влияние. Те винаги ще следва да се актуализират, а неминуемо ще се появяват и нови.

Установено, че наличието на чувство за сигурност не е достатъчен показател, че съществува реална сигурност и че наличието на страх от заплаха, не значи непременно, че сигурността е застрашена. Това обстоятелство показва колко значим е психологическият аспект при оценката на тази сложна научна категория. Дори на нивото на личната сигурност, психологическата страна се приема за нейна част, наред със социалната и физическата. Без да се отрича подобно виждане за съдържанието на личната сигурност, социалната и физическата сигурност имат преди всичко психологическо значение, не само като преживяване, но и като мотив за действие в една или друга насока. Личната сигурност заслужава по-сериозно научно внимание защото засяга качеството на живота на отделния човек и в психологически план тя определя възприемането и на по-горните нива без ги да разграничава.

Актуалността на темата за изследване на психологическите аспекти на личната сигурност в контекста на сигурността е породена от еволюцията на съвременните теории за сигурността и допълнителните аспекти и фактори влияещи на сигурността в сложна външна и вътрешна среда и обстановка.

Актуалността на разработвания от г-н Деян Минков Хаджийски в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение се определя от променящата се среда за сигурност през последните десетилетия и

се обуславя от необходимостта от анализ на динамичната обстановка в света и в отделните региони и страни, която непрекъснато поставя личната сигурност пред нови предизвикателства. Едно от тях са психологичните вълни, които заливат страната ни през последните години и с едни или други свои параметри влияят върху националната и личната ни сигурност.

Близостта на страната ни до зоните на военни конфликти, пораждащи големи проблеми свързани с националната ни сигурност, мерките за противодействие и пътищата за преодоляване на рисковете и заплахите, произтичащи от престъпността, икономическите кризи, деструктивните масови прояви, природните бедствия и аварии, болестните епидемии и други, безспорно влияят върху чувството за сигурност най-вече като оценка на средата, създавайки специфичен социалнопсихологически фон на общественото моментно настроение. Социалната реалност става психологически факт, когато нейните страни се преработят когнитивно, емоционално и поведенчески от самия човек и поради това едно и също социалнопсихологическо събитие може да бъде оценявано различно и дори коренно противоположно от отделните индивиди. В контекста на личната сигурност това обстоятелство е важно, защото нейното субективно разбиране и повлияване е възможно само при отчитане на личностния момент в оценката на социалната реалност и следва да са предмет на изследване на настоящия момент.

Поради тези обстоятелства разработването на темата е актуална и значима за българското общество и управлението на страната.

Анализът на опита за теоретично проучване в нашата и чуждестранната литература сочи, че проблема с психологическите аспекти на личната сигурност е епизодично разработен, без претенции за една цялостна система. По предложената тема не са ми известни други системни изследвания на този

аспект на сигурността в съответствие с неопределеността на средата, както и научни публикации и разработки от други автори, разглеждащи детайлно аспектите и факторите по този проблем.

В съответствие с това считам, че проблема с психологическите аспекти на личната сигурност и пътищата за тяхното преодоляване и решаване са научен проблем, идентифициращ актуалността на дисертационния труд.

На основата на дефинирания научен проблем е формулирана и хипотезата на изследването, и тя се състои в допускането, че сигурността на индивида е в голяма степен психологически зависима от личностните му особености, които са основен фактор, определящ степента на влиянието на социално-психологическите условия върху нея.

Повишената значимост на този проблем и значително нарасналата необходимост от провеждането на теоретични изследвания и създаването на нови модерни направления за работа по проблема обосновава сериозната необходимост от провеждането на дисертационно изследване в контекста на допълване на фрагментираните и тематично специализирани по характер изследвания в научната област по проблема.

Темата на дисертационния труд, разработен от г-н Хаджийски е в пълно съответствие с основното съдържание на разработката. Задачите на научното изследване позволяват постигането на желаните научни резултати, към които се стремят автора, неговия научен ръководител и обучаващото го звено.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд

Познавайки състоянието на проблема г-н Деян Хаджийски се е постарал да намери отговор на голяма част от актуалните и с висока стойност на научна и практическа значимост въпроси по ясен, конкретен и точен начин. Постигнал го е в рамките на 202 страници, разбира се, със задълбоченото творческо проучване и научното осмисляне на 114 печатни източници, от които 69 на

български език и 45 източника на други чужди езици, чиято научна и научно-приложна стойност и авторитет на авторите за мен не подлежи на съмнение.

Към използваните в хода на изследването източници, третиращи в различна степен отделни фрагменти и детайли от изследваната проблематика, от страна на автора е подходено максимално добронамерено и обективно, като са открити не само забелязаните слабости, но са подчертани и неоспоримите им научнопрактически достойнства.

За постигане на посочената цел и поставените научно изследователски задачи в научната си разработка г-н Хаджийски е възприел подходяща структура, като съдържанието на научния труд е представено в увод, изложение в три глави, заключение, литература и приложения с общ обем 222 страници, от които основен текст – 186, библиография – 10 и приложения - 25 страници.

В увода (8 страници) е посочена актуалността на изследването и степен на разработеност на научния проблем, неговата научна значимост и практическата му приложимост във системата на сигурността, което да доведе до оптимален резултат и това, че това изследване следва да се постави като научен, учебен и практически проблем, за което е необходима методологическа оценка на степента на проученост на проблема и от там да се изследват подходите и да се усъвършенства управлението на процеса за преодоляването на психологическите аспекти на сигурността.

Също така в увода е посочено, че анализът на влиянието на психологическите аспекти на сигурността в това направление не осигурява пълно реализиране на променените изисквания към съдържанието и качеството на проблема и че базата на нормативните документи е недостатъчно съгласувана и актуализирана, при което възниква необходимостта от обобщение, систематизация и усъвършенстване на същата.

Анализирана е наличната литература, което дава основание на автора да направи извод, че е налице незначително количество научни разработки, имащи пряко или косвено отношение към проблема, като неговата същност, структура, съдържание и професионална обусловеност не са изучени достатъчно.

Г-н Деян Хаджийски в увода на своя научноизследователски труд посочва основанията за изследването на проблема и основната цел, научноизследователски задачи, обекта, предмета и обхвата на изследването, представила е работната хипотеза, теоретико-методологическа основа и методологията на изследването с ограниченията и допусканията при решаване на научноизследователските задачи, очакваната значимост и приложимост на резултатите с научната новост, теоретичното и практическото значение.

В глава първа (50 страници) автора при решаването първата научноизследователска задача е направил анализ на основните теоретични положения на сигурността като цяло и в частност на психологията на личната сигурност.

Анализирани са и представени различни определения за сигурност, сигурността като потребност, видовете сигурност, нивата (равнищата) на сигурност, както и някои свързани и допълнителни понятия. Така са изяснени и основните понятия от терминологията, което е необходимо, поради интердисциплинарността на темата на дисертационния труд, която е в контекста, както на националната сигурност, така и на психологията.

Разгледана обстойно е и сигурността на нивото на индивида, чието съдържание в изложението ни насочва към личната сигурност и която чрез определения е представена, като ниво или равнище на събирателното понятие сигурност. Направен е опит за сравняване на лична сигурност и лична несигурност, като две страни на едно състояние или присъствие.

Психологическата страна на личната сигурност е показана във връзка с няколко основни категории, които безспорно и понякога най-видимо влияят на

преживяването на личната сигурност и др.

Авторът, за да се изясни по-добре преживяването на сигурността е представил мозъчните структури, които управляват психологическите реакции на човека на външни и вътрешни стимули, а именно че сигурността е многостранно и многопластово понятие, с което се означават различни състояния на системите, свързани с човешко присъствие. Независимо от многообразието на проявления ѝ, тя има една основна цел, заложена в нейната същност – да осигури стабилно състояние, позволяващо запазване на вида, нормалност на живота и условия за развитие.

Сигурността е изследвана и научно обоснована, определени и описани са нейната същност, видовете сигурност, както и нивата на които тя се проявява. Всяко от петте ѝ нива има свои специфични характеристики, зависимости и възможности за регулиране. Колкото повече се снижава нивото, на което се разглежда сигурността, толкова повече нарастват променливите, които я определят. Така на нивото на индивида, те стават най-трудно изброими, защото в отношението обективно – субективно се намесват множество фактори, както от социалнопсихологически, така и от личностен характер.

В изследванията на сигурността личната сигурност е дефинирана и осъзната, но нейните психологически аспекти са недостатъчно представени в научно отношение. За това е необходимо интердисциплинарно знание.

В резултат на решаването на първата научноизследователска задача автора прави изводи, че сигурността на нивото на индивида е предимно субективна, като нейното преживяване е относително независимо от реалността. Поради това субективна сигурност или несигурност има само в личен план. Човек не е само получател и рефлектор на сигнали от средата, а и проявява активност за тяхното съхранение. Освен това е възможно субективната сигурност (несигурност) да повлияе обективната такава. Връзката

между обективното и субективно в дискурса на личната сигурност е в преживяването. Като най-обща психологическа категория то съдържа емоционални компоненти и предизвиква определени поведенчески отговори. В този контекст личната сигурност е с психологически процес. Най-ясно това се потвърждава при преживяването на несигурност или застрашеност.

Анализът на източниците и направените от автора същностни характеристики от гледна точка на изследвания проблем, както и влиянието на външни и вътрешни условия при осъществяването на задачите помага да се направят необходимите изводи за решаване на научно изследователската задача.

В глава втора „Психологически детерминанти на личната сигурност“ (54 страници) при решаването на втората научно изследователска задача автора посочва факторите, които влияят на преживяването на личната сигурност. На обсъждане са поставени качества на личността, наречени черти, които доказано се свързват с оптималното функциониране на психиката и субективното усещане за благополучие, както и тези, идващи от средата и носещи социалнопсихологическо влияние.

Дава се общата теоретична основа на психологията на личната сигурност от гледна точка на нейната зависимост от определени личностни черти. Познаването на това направление е аргументирано от една страна със силното влияние на предразположеностите върху преживяването и от друга - на възможността същите да бъдат изследвани, като акцента е поставен на такива черти, които най-тясно са свързани с личната сигурност. По принцип човек като цяло или е оптимистично насочен или песимистично, но има и виждания, че може да бъде и двете. Оптимизмът се приема за благоприятстващ личната сигурност, както и песимизмът обратно – предпоставка за несигурност и застрашеност. Прекаленият оптимизъм обаче може да замъгли правилната

преценка на ситуациите и хората, и да застраши обективната сигурност; личния контрол, качество генерализирано очакване, според което човек преживява убеждението, че нещата, които му се случват зависят от него самия или от външни намеси; лична ценност или представата за себе си с мнението, че високата самооценка се приема за благоприятна даденост, защото показва автономност и относителна независимост. Същевременно обаче, може да се твърди, че високото самомнение би могло да бъде повод за тревожност, заради опасността от „загуба” на най-ценното – собствената личност.

Разгледани са социалнопсихологически фактори, като са разделени съдържателно в две подгрупи – такива, свързани с междуличностните отношения и такива от макро средата. Човек съществува в среда, в която сигурността му е изправена пред различни трудности и предизвикателства, които не са изцяло под контрола на личността. В този смисъл социалните контексти имат определено място, както за преживяването на личната сигурност, така и за оптималното му функциониране като цяло. Взаимните връзки са представени, като междуличностните връзки и взаимоотношения са най-непосредствените влияния на средата.

Разгледано е също и доверието, което в резултат на различни, предимно социални влияния, съществува в широк съдържателен смисъл и има дълбоко заложен еволюционни основи. Отнесено към проблема за личната сигурност, доверието има благоприятно отражение, защото облекчава социалното взаимодействие и стабилизира социалните процеси.

Влиянията на макро средата, както ги представя автора били те непосредствени или по-често опосредствани, съставляват значителна част от социалнопсихологическите детерминанти на личната сигурност и предизвикват определени преживявания, които в зависимост от личностните особености, поддържат или не личната сигурност.

В анализа на резултата при решаването на втората научноизследователска задача автора прави изводи, че психологическите детерминанти на личната сигурност определят нейното субективно преживяване, тъй като влияят на поведението и на реалното ѝ състояние и могат да се разделят условно в две групи - свързани с личността и такива, произтичащи от социалнопсихологическите дадености.

Оптимизмът, личният контрол, личната ценност, социалнопсихологическите фактори и макросредата също са важни за преживяването на сигурността, защото човек е социално зависим и еволюционно, неговото благополучие е функция на сложна система от междуличностни отношения и взаимодействия със себеподобните в различна степен на обобщеност.

В трета глава „Изследване на влиянието на личностните и социалнопсихологически фактори върху динамиката на чувството за сигурност” (60 страници) въз основа на направените изследвания, анализи и изводи от глава първа и втора съдържа по същество изследването, неговите резултати, тяхното интерпретиране и съответните изводи.

Изследването, представено от автора е поставено в съответствие с общата цел на разработката – да покаже някои психологически зависимости на личната сигурност, които свързват преживяването ѝ в един по-широк емоционално-познавателен и социалнопсихологически аспект, на основата на определени личностни характеристики.

Това според разработилият дисертационен труд предполага проверка на няколко предварителни работни хипотези, които засягат връзки и корелативни зависимости между личностни черти и диспозиции, социалнопсихологически условия и субективното преживяване за сигурност.

Основната хипотеза е изградена на база на твърдението, че сигурността на индивида е предимно субективно преживяване, което зависи от личностните му особености в съчетание със определени социалнопсихологически влияния на средата.

Нейното доказване, авторът свързва с проверка на допускания, които могат да бъдат определени като подхипотези.

В теоретичен план изследването се основава на диспозиционното направление в теориите за личността и се изследват някои общи черти, чието съчетаване може да покаже съдържание на съставляващи черти.

Инструментите, които са използвани в изследването са анкетна карта, скала за емоционална стабилност, метод за оценка на локализацията на контрола, тест за самооценка, личностен тест за оптимизъм.

Статистическите анализи в настоящата разработка автора осъществява с помощта на програмата IBM SPSS Statistics, версия 20 с приложени са следните методи на статистически анализ: описателни статистики за качествени и количествени данни; честотни и процентни разпределения, мерки за централна тенденция, мерки за разсейване, статистически методи за проверка на хипотези; методи за графично онагледяване на данните и резултатите: кръгова графика, стълбовидна графика.

Обобщени, осмислени и представени са резултатите от проведеното изследване и тяхната интерпретация.

В анализа на резултата при решаването на третата и четвъртата научноизследователска задача автора прави изводи, че дескриптивните статистически резултати на отделните личностни диспозиции на всички изследвани лица по отношение на емоционална стабилност, локус на контрола, самооценка и оптимизъм, показват превес на положителните над отрицателните стойности.

Подробно описаната дейност, която ни представя автора, и дава възможност за прецизно и адекватно обобщаване на многообразните резултати, както и да ги представи в научната си разработка, с което постига максимална адекватност между заложените изследователски цели и задачи и инструментите, използвани за тяхното разрешаване.

3. Характеристика на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд.

Основните научни и научноприложни резултати от извършените изследвания в дисертационния труд се свеждат до доказване с нови средства на съществени и нови страни в съществуващите научни проблеми и теории. Те водят до полезно увеличаване на знанията в предметната научна област и представляват оригинално развитие на частни проблеми в даденото научно направление, водещи до конкретни резултати, което ми дава основание да подкрепя посочените от кандидата претенции за приноси, които определям като научни и научно-приложими и ги свързвам с постигнатите резултати.

В резултат на разработването на дисертационния труд като изследователски резултати на докторанта приемам:

Научен принос:

След проучване и анализиране е систематизиран и за пръв път се изследва въпроса за личната сигурност в зависимост от субективното ѝ преживяване и във връзка с личностни характеристики и социалнопсихологически фактори.

В теоретичен план е представено и аргументирано виждане за личната сигурност в психологически аспект, като се доказва определящото влияние на личностните черти и диспозиции при оценка на влиянията на средата.

Като цяло дисертационният труд потвърждава мултидисциплинарния характер и необходимостта от такъв подход към проблема за сигурността.

Научноприложен принос:

Резултатите от разработката могат да се използват за:

Формулирани са два нови вида личностна предразположеност, които имат важно значение за преживяването на сигурността – „Диспозиция за застрашеност” и „Диспозиция на сигурност”.

Дава се модел за проучване на личната сигурност, базиран на изследване на личностни и социалнопсихологически фактори и практически насоки, касаещи влиянието на личната сигурност в различни сфери на социално-политическия живот.

4. Оценка на научните резултати и приносите на дисертационния труд

Научните и научно-приложните изследователски резултати в дисертационния труд се градят на задълбочено познаване и творческо адаптиране на съвременни научни теории и изследвани положителни и отрицателни практики във връзка с повишаване на личната сигурност.

Получените основни научни и приложни резултати от извършените изследвания в дисертационния труд се свеждат до доказване с нови и с известни средства на съществени актуални страни на съществуващи научни проблеми и теории. Резултатите от извършените в дисертационния труд изследвания представляват лично дело на дисертанта и очертават значимостта на постигнатите приноси за теорията и практиката относно изследване на психологически аспекти на личната сигурност, както и повишаване ефективността на управлението на процеса за преодоляване на рисковете на личната сигурност, като в същото време очертават и направленията за по нататъшната научно-изследователска работа на г-н Хаджийски.

5. Оценка на публикациите по дисертацията и авторството

По тематиката на дисертационния труд докторанта е представила девет публикации, на всичките от които е автор. Същите имат характер на научни доклади, пряко кореспондират с темата на дисертацията и са анонсирани на годишни университетски научни конференции с международно участие в НВУ “В. Левски” и други университети в страната и чужбина.

Същите са в направлението на научните изследвания на автора и не само верифицират резултатите от научното изследване, но и показват задълбоченост и широка обхватност при подготовката и извършването на научно-изследователския процес от докторанта и научния му ръководител.

С докторанта нямам съвместни публикации.

6. Литературна осведоменост и компетентност на докторантката

В процеса на разработване на дисертационния труд авторът коректно със задълбоченото творческо проучване и научното осмисляне е използвал литература на 114 печатни източници, от които 69 на български език и 45 източника на други чужди езици, чиято научна и научно-приложна стойност и авторитет на авторите за мен не подлежи на съмнение

Последното показва задълбоченост и широка обхватност при подготовката и извършването на научно-изследователския процес в един достатъчно продължителен период от време. Научно-литературната осведоменост и компетентност на автора не търпи възражения, а адмирации за стремежа да бъдат обобщени досегашни научни мнения и изследвания в спектъра на тяхното многообразие и противоречиво развитие.

Не ми е известно резултати от изследването в дисертационния труд да са цитирани от други автори.

7. Оценка за автореферата

Авторефератът е разработен съгласно изискванията и съдържа основните

проблеми и пътищата за тяхното решение посочени в дисертационния труд. Той дава пълна представа за научната стойност и практическата приложимост на постигнатите приноси от докторанта.

8. Критични бележки

Наред с положителното в дисертационния труд на г-н Хаджийски са допуснати и известни слабости:

- наложения обхват стеснява рамките и дълбочината на извършените в дисертационния труд изследвания, защото не са проучвани по-подробно резултатите от изследванията по темата в други учебни заведения;

- не са посочени резултати от досегашни изследвания и разработки по проблема за психологически аспекти на личната сигурност от други самостоятелни автори и научни колективи, въведени в курсове за обучение.

Посочените недостатъци не се отразяват съществено върху значимостта на приносите в дисертационния труд. Дисертацията е задълбочен и добре оформен научен труд от изследването на актуален проблем и е с постигнати значими научни и приложни приноси, доказващи способността на докторанта самостоятелно да разработва важни въпроси за теорията и практиката.

9. Лични впечатления за докторанта

Имам няколкогодишни лични впечатления от докторанта. Познавам го като преподавател с висока обща култура, добра подготовка и ерудиция, за който работата по изследване на проблемите относно обучението на кадри за националната сигурност е в основата на цялостната му научна дейност. Присъствал съм на негови занятия, които той провежда с добра предварителна подготовка и педагогическо майсторство на базата на солидна теоретична основа.

Проявява подчертан интерес и възможности за научно-изследователска и педагогическа дейност. В учебната дейност е дисциплиниран, организиран и

трудолюбив. Непрекъснато работи за повишаване на квалификацията си. Има силно развито чувство за колективизъм и взаимопомощ.

10. Заключение

Представената дисертацията е задълбочен и завършен научен труд от изследването на актуален проблем с постигнати значими научни и приложни приноси, доказващи способността на докторанта самостоятелно да разработва важни за теорията и практиката на обучението въпроси.

11. Оценка на дисертационния труд

От анализа на разработката се налага извода, че дисертационният труд притежава научни и приложни приноси и отговаря на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане и убедено предлагам на научното жури да присъди на г-н Деян Минков Хаджийски ОНС “доктор” за разработения труд на тема „Психологически аспекти на личната сигурност” по докторска програма по научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (Национална сигурност)“, научна област 9. „Сигурност и отбрана”, професионално направление 9.1. „Национална сигурност”.

01.12.2020г.

РЕЦЕНЗЕНТ: доц. /Атанасов/